

РОЗДІЛ 3: ОБІЗНАНІСТЬ ПРО ЛІСОВІ ЛИХА ТА ВИЖИВАННЯ В ДИКІЙ ПРИРОДІ

НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 18: Навички виживання на самоті в умовах лісового лиха

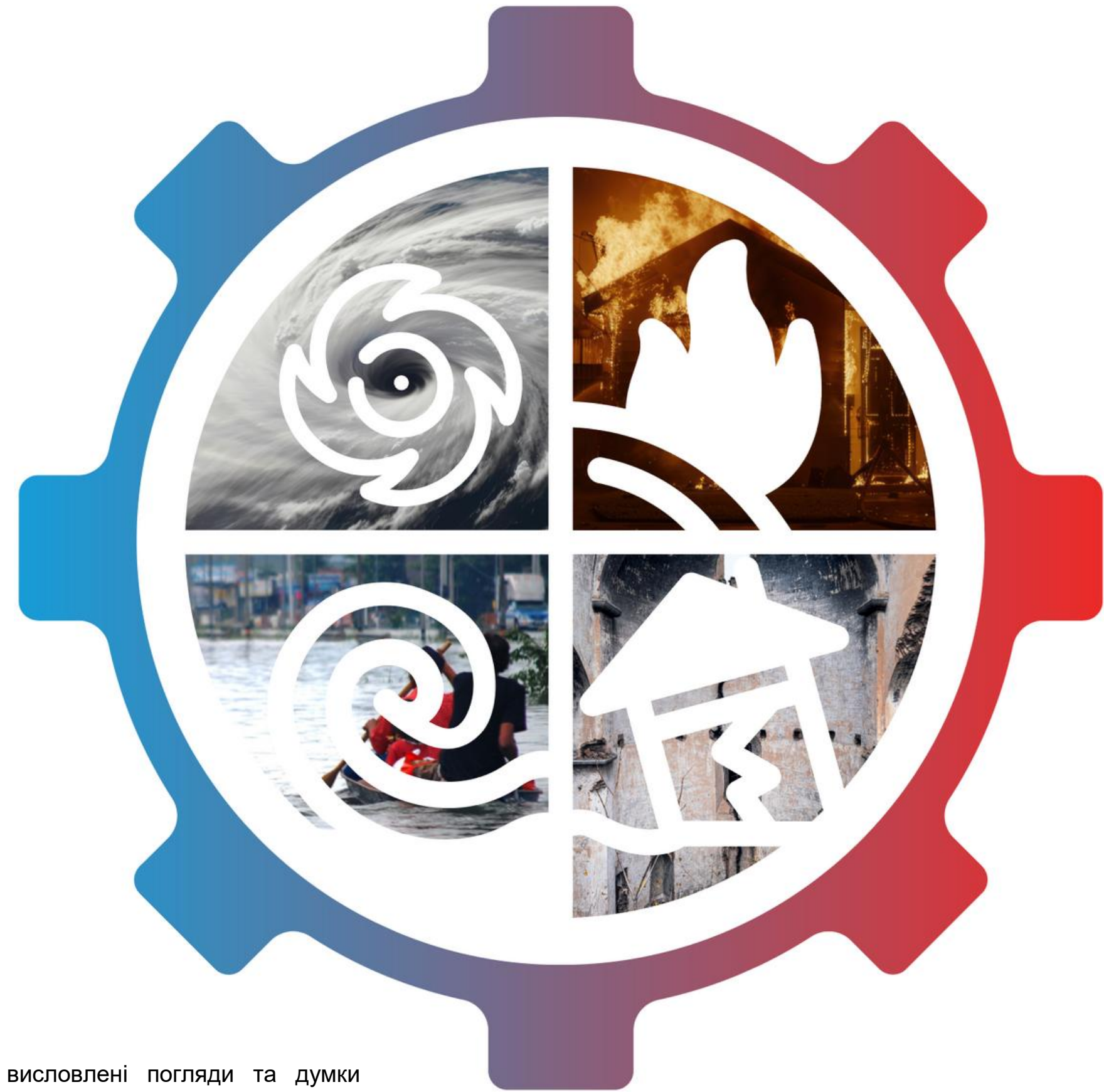
Автор: EVA-93/ Партнерство проекту VETREADY

Номер проекту: 2024-1-ES01-KA220-VET-000257287

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Іспанської служби з питань інтернаціоналізації освіти (SEPIE). Ні Європейський Союз, ні орган, що надає грант, не несуть за них відповідальності.

Мета навчального модуля

Загальна мета: Надати учням необхідні знання про виживання та практичні навички, необхідні для самостійного реагування, адаптації та виживання в умовах лісових катастроф, з акцентом на ситуаційну обізнаність, управління ризиками та самостійність у дикій природі.

Тривалість навчального модуля: 2,6 академічних годин

Метод оцінювання: тест з вибором однієї правильної відповіді після завершення навчального модуля

Цільові групи: учні професійно-технічної освіти, учні безперервної професійно-технічної освіти, учні діаспори, викладачі професійно-технічної та безперервної професійно-технічної освіти

Визнання для учнів:

Сертифікат про завершення (програма неформального навчання)

Визнання для освітян:

Сертифікат про розвиток професійної компетентності

Цільова перехресна навичка ESCO в категорії Т: Т3.1 – Ефективна робота: здатність діяти самостійно, керувати часом та ресурсами в непередбачуваних сценаріях лісових катастроф, справлятися з невизначеністю та приймати рішення під тиском для забезпечення особистої безпеки та виживання.

Результати навчального модуля

Знання

1. Розпізнати основні пріоритети самотнього виживання в умовах лісової катастрофи
2. Розуміти практичні методи виконання важливих завдань виживання в лісових умовах
3. Визнайте психічні та фізичні труднощі, з якими стикаються люди, що виживають на самоті

Навички

1. Визначити та запропонувати ефективні стратегії виживання на самоті для задоволення основних потреб
2. Продемонструвати здатність діяти самостійно та приймати важливі рішення без сторонньої допомоги в непередбачуваних ситуаціях дикої природи.
3. Адаптуйте методи самоконтролю, щоб подолати ізоляцію, стресові фактори навколишнього середовища та дефіцит ресурсів, зберігаючи при цьому безпеку та зосередженість.

Ці навички безпосередньо пов'язані з наскрізними навичками ESCO

ТЗ.1 – Ефективна робота:

- Діяти незалежно
- Справлятися з невизначеністю
- Приймати рішення

Вступ: Що таке навички виживання на самоті в умовах лісової катастрофи

- Навички виживання на самоті означають залишатися живим, у безпеці та зосередженим, коли ви повністю самі в лісі під час або після стихійного лиха.
- Такі ситуації можуть траплятися несподівано — під час походу, евакуації чи рятувальної операції — коли хтось відокремлюється від інших і мусить справлятися без негайної допомоги.
- Цей модуль навчає, як зберігати спокій, швидко приймати рішення та задовольняти свої основні потреби — навіть за обмежених ресурсів або відсутності обладнання.

Ключові поняття та термінологія

- **Забруднення**

Коли у воді, їжі чи повітрі присутні шкідливі речовини, такі як бактерії, хімічні речовини чи радіація. Для виживання це робить небезпечними такі елементарні речі, як пиття чи їжа.

- **Лісова пожежа проти лісової пожежі**

Лісова пожежа горить переважно в лісистих місцевостях. Лісова пожежа — це ширший термін — будь-яка неконтрольована пожежа в природі (ліс, трава, торф тощо). Лісові пожежі швидко поширюються, особливо в суху або вітряну погоду.

- **Шторм**

Шторм — це бурхлива негода — сильний вітер, дощ, грім або сніг. Якщо швидкість вітру перевищує 75 км/год, це класифікується як шторм.

- **Торнадо:** обертовий вітровий потік, який може знищити все на своєму шляху.

- **Ураган:** потужний океанський шторм із швидкістю вітру понад 119 км/год, що спричиняє повені та руйнування.

- **Зневоднення**

Коли ваш організм втрачає забагато води. Це трапляється під час спеки, після блювоти або коли ви не можете пити чисту воду. Ознаки: сухість у роті, темна сеча, запаморочення. Сильне зневоднення може бути смертельним.

- **Гіпотермія**

Коли ваше тіло стає занадто холодним (нижче 35°C). Це може статися швидко, якщо ви мокрі, вам холодно або ви не рухаєтеся. Ранні ознаки: тремтіння, сплутаність свідомості, невиразна мова.

Розуміння важливості

- Ліси покривають понад 38% площі суходолу ЄС – це близько 158 мільйонів гектарів лісистої місцевості по всій Європі. Країнами з найбільшими лісовими площами в ЄС, за оцінками на 2022 рік, є Швеція (28 мільйонів гектарів), Фінляндія (22 мільйони гектарів) та Іспанія (19 мільйонів гектарів).
- Згідно з даними Європейської аудиторської палати (звіт за 2025 рік), між 2021 і 2024 роками лісові пожежі щорічно спалювали в середньому приблизно 527 000 га, що підкреслює зростаючу необхідність покращення готовності та розподілу ресурсів.
- З огляду на те, що ліси покривають таку велику частину Європи, це підкреслює нагальну потребу для громадян, особливо тих, хто живе, працює або подорожує сільською чи лісистою місцевістю, бути готовими до самотійного виживання у разі ізоляції під час стихійного лиха.

Чому цей навчальний модуль важливий

- Лиха не завжди трапляються в містах. Іноді вони трапляються далеко від доріг, людей чи мобільного сигналу — у лісі. А іноді ти там один.
- Незалежно від того, чи ви ходите в похід, працюєте, живете поблизу лісів чи просто насолоджуєтеся природою — знання того, як вижити самотійно, може врятувати вам життя.
- Цей модуль надасть вам практичні навички, що рятують життя, для найнепередбачуваніших ситуацій — коли ви самі, а допомога не одразу доступна.
- Виживання на самоті — це не лише для експертів з дикої природи. Це для всіх, хто хоче бути підготовленим, самотійним та стійким — навіть у найскладніші моменти.

Стихійні лиха в контексті сценарію лісового лиха, навички виживання на самоті

- Стихійні лиха, такі як лісові пожежі, екстремальні холоди та снігопади, шторми, урагани, торнадо, дедалі більше впливають на європейські лісові регіони через зміну клімату. Ці події можуть швидко та непередбачувано ескалюватися — блокувати шляхи, порушувати зв'язок та розділяти людей від їхніх груп чи рятувальних команд.
- Коли хтось опиняється в ізоляції в таких умовах, виживання вже не полягає в очікуванні допомоги, а в самостійних діях, ясному мисленні та задоволенні основних потреб у суворих, незнайомих умовах.

Лісові пожежі

Перебування на самоті в лісі під час лісової пожежі – одна з найнебезпечніших ситуацій для виживання, з якими може зіткнутися людина. Без підтримки ваша швидкість реакції, психічний стан та вибір стають вашою єдиною лінією захисту.

- Тобі немає нікого, хто б наставляв тебе чи попереджав

Якщо ззаду з'являється дим або погода швидко змінюється, то немає нікого, хто б помітив небезпеку, яку ви не бачите. У багатьох лісових районах немає сигналу. Якщо щось піде не так, допомога може прийти лише тоді, коли стане надто пізно — або взагалі прибуде.

- Відсутність спільного прийняття рішень

Ви повинні вирішити, куди бігти, що брати з собою та як діяти — миттєво та без обговорень.

- Немає кому допомогти, якщо ви травмовані або дезорієнтовані

Вивих щиколотки, легке вдихання диму або неправильний поворот можуть становити загрозу для життя, коли ви самі.

- Паніка стає вашим найбільшим ворогом

Самотні вижили повинні зберігати ясність розуму, уникати імпульсивних дій та контролювати страх, особливо коли вогонь видно або чути.

Рисунок 1. Полум'я лісової пожежі (згенероване штучним інтелектом через Sora)

Лісові пожежі

У виживанні на самоті ваш найкращий шанс — це не сила, а спокійні, обґрунтовані дії.

Навіть поодинці ви можете вижити — якщо діятимете швидко та розумно.

НЕ бігайте наосліп.

- Лісові пожежі можуть поширюватися швидше за вас. Ніколи не намагайтеся втекти від полум'я.
- Пожежі швидше поширюються вгору та за вітром — натомість рухаються вниз по схилу та проти вітру.

Уникайте небезпечних зон.

- НІКОЛИ не проходите каньйонами, ярами чи вузькими перевалами — вони збирають спеку та дим.
- Тримайтеся подалі від місць із сухим підліском або густою рослинністю.

Знайдіть природний захист.

- Прямуйте до розчищеної землі, доріг, струмків або вже вигорілих ділянок.

Якщо немає виходу:

- Ляжте обличчям вниз, ногами до вогню
- Прикрийте рот тканиною (по можливості вологою)
- Викопайте неглибоку западину, щоб дихати звідти
- Тримайтеся низько до землі — дим піднімається вгору

Після того, як вогонь мине:

- Рухайтесь лише тоді, коли впевнені, що шлях безпечний.
- Подайте сигнал про допомогу, використовуючи дзеркало, свисток або яскравий одяг.
- Зверніться за медичною допомогою — вдихання диму та шок можуть бути безсимптомними, але небезпечними.

Екстремальний холод і сніг

Перебування на самоті в умовах морозу в лісі збільшує ризик через фізичні, психічні та екологічні фактори:

- Тихий початок гіпотермії: температура тіла може знизитися без попередження — сплутаність свідомості, уповільнене дихання та оніміння можуть виникнути ще до того, як ви це усвідомите.
- Без зовнішньої допомоги чи моніторингу: У групових умовах інші можуть попередити вас, якщо ви почнете сильно тремтіти або поводитися дезорієнтовано — наодинці це ваше тіло проти погоди.
- Зникнення стежки та дезорієнтація: сильний сніг або білий сніг стирають орієнтири; без чітких маршрутів ви ризикуєте ходити колами.
- Вищий ризик травм: падіння у глибокий сніг або на крижану місцевість стає небезпечним для життя без сторонньої допомоги чи тепла.
- Обмежені ресурси та відсутність запасного укриття: наодинці ви повинні повністю покладатися на те, що несете — ні спільного тепла, ні рятувального укриття, ні психологічної підтримки.

Рисунок 2. Наближення снігу (згенеровано за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Екстремальний холод і сніг

Виживання в ізоляції зводиться до укриття, тепла, гідратації та сигналізації — і все це залежить лише від вас.

- Збереження тепла тіла

Залишайтеся сухими — уникайте поту, який прискорює втрату тепла. Одягайтеся шарами: вологовідвідна основа, флісовий або вовняний утеплювач, вітрозахисна верхня частина. Ніколи не сидіть і не лежіть на снігу — використовуйте гілки, листя або одяг як утеплювач знизу.

- Побудуйте укриття для виживання

Побудуйте снігову траншею або укриття на дереві: викопайте під снігом, зведіть стіни з гілок або снігових блоків. Тримайте укриття щільним, щоб зберігати тепло. Створіть вітрозахисну смугу, використовуючи колоди або каміння, щоб зменшити охолодження вітром.

- Розпалювання та управління вогнем

Використовуйте сухі матеріали під густими кронами дерев або візьміть із собою комплект для розпалювання вогню (водостійкі сірники, запал). Зробіть стіну-відбивач, щоб спрямувати тепло у ваше укриття. Розтопіть сніг за допомогою металевої ємності; ніколи не їжте сніг безпосередньо (він знижує температуру тіла).

- Управління водними та енергетичними ресурсами
Підтримуйте водний баланс — зневоднення прискорює травми від холоду. Активно розтопіть сніг, а не чекайте на допомогу. Нормуйте енергію — уникайте напруженої діяльності, яка викликає пітливість.

- Сигнал про допомогу

Розкладіть яскравий одяг або спорядження на галявинах. Використовуйте дзеркало, ліхтарик або свисток; сигналізуйте за універсальною схемою «три»: три вогні, три вибухи, три вогні.

- Спостерігати за травмами від холоду

Зверніть увагу на неконтрольоване тремтіння, сплутаність свідомості або спотикання — ознаки переохолодження. Зупиніться та спокійно зігрійтеся. При обмороженні не розтирайте уражені ділянки — обережно зігрівайте тілом або ізольованими контейнерами.

Шторми, урагани, торнадо

Перебування на самоті в лісі під час сильних штормів збільшує ризик для життя:

- Немає допомоги поблизу. Падіння дерев, летючі уламки або раптові повені можуть травмувати вас або загнати в пастку — і нікому не буде допомогти чи підняти тривогу.
- Обмежена кількість попереджень. У віддалених районах часто немає сигналу. Шторми можуть швидко посилюватися, особливо торнадо.
- небезпеки на місцевості. Лісові стежки, хребти або відкриті галявини наражають вас на аеродинамічні труби, зсуви або блискавки.
- Фізичне та психічне напруження. Ви повинні зберігати спокій, оцінювати ризики, швидко приймати рішення — самостійно та під тиском.
- Знайте ознаки — реагуйте завчасно
- Різка падіння температури, темне небо, далека грім – негайно шукайте укриття.
- Ознаки торнадо: гуркіт, воронкоподібна хмара, раптове затишшя після поривів – перейдіть на найнижче можливе місце (рів або западину), захистіть голову та тримайтеся подалі від нестійких дерев.

Рисунок 3. Наближення шторму (згенеровано за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Шторми, урагани, торнадо

- Уникайте хребтів або вирубок

Піднесені ділянки приваблюють блискавки; відкриті ділянки піддають вас прямому вітру та сміття. Шукайте низьку, захищену місцевість подалі від окремих високих дерев.

- Не ховайтеся під окремими деревами

Високі, самотні дерева є головними цілями для блискавки та більш схильні до зламання. Сховайтеся поблизу густих, нижчих скупчень дерев, в ідеалі за міцним вітрозахистом (каміння, повалені колоди).

- Присядьте низько в западині, якщо наближається торнадо або сильний вітер

Низький рельєф зменшує вплив вітру та летючих уламків. Ляжте обличчям вниз, прикрийте голову/шию руками та рюкзаком.

- Закріпіть вільне спорядження та тримайтеся на місці

Літаюче спорядження (брзент, інструменти) може травмувати вас або загубитися, що поставить під загрозу ваше подальше виживання. Використовуйте паракорд або важке каміння для закріплення предметів.

- Носіть водонепроникні зовнішні шари

Залишатися сухим зберігає тепло тіла та зменшує ризик переохолодження, особливо коли ви перебуваєте на самоті та під відкритим небом.

- Використовуйте засоби захисту слуху під час сильного грому

Близькі удари грому можуть спричинити дезорієнтацію або тимчасову втрату слуху. Беруші або тканина допомагають приглушити шум у закритих укриттях.

- Будьте пильними після шторму щодо падіння гілок або раптової повені

Дерева, ослаблені вітром, можуть падати після повернення затишшя. Сильні дощі вище за течією можуть спричинити раптові повені навіть за ясного неба.

Зупиніться та поміркуйте

Застигнувши на самоті, коли в лісі наближається буря

Ви йдете на самоті в безлюдний ліс. Раптом ви помічаєте:

- Різке зниження температури
- Небо швидко темніє
- Грім гримить удалині

У вас є 10–15 хвилин до початку шторму. Ви знаходитесь глибоко в лісі, немає мобільного зв'язку, поблизу немає укриття. У вашому рюкзаку є: брезент, шнур, ніж, вода, їжа, налобний ліхтарик та сухий одяг.

Що б ви зробили в цій ситуації?

- Спробувати побігти до висоти, щоб отримати кращий сигнал?
- Залишатися на стежці та продовжувати швидко йти?
- Зійти зі стежки, щоб знайти низьке місце подалі від дерев і швидко побудувати укриття?

Обдумайте це, перш ніж реагувати.

Рисунок 4. Буря та незнайомиць (згенеровано за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Зупиніться та поміркуйте

Чого НЕ СЛІД робити:

- Не біжіть угору, щоб зловити телефонний сигнал! Це небезпечно. На висотах сильніший вітер і більший ризик ураження блискавкою. Телефон не допоможе під час шторму.
- Не продовжуйте йти стежкою! Вас можуть вдарити падаючі гілки або ви можете послизнутися під дощем. Ви можете втомитися, замерзнути або заблукати.

Що вам СЛІД зробити:

Шукайте групу невеликих, здорових дерев, що ростуть близько одне до одного. Уникайте високих або мертвих дерев. Виберіть місце не в найнижчій точці, але й не високо.

- Тримайтеся подалі від відкритих просторів та самотніх дерев (небезпека блискавки).
- Використайте брезент і шнур, щоб зробити невелике укриття поруч із великим деревом або колодою.
- Сядьте на свій рюкзак або сухий одяг, щоб зігрітися та залишатися сухим.
- Не панікуйте. Зберігайте спокій і чекайте.

Чому це допомагає?

- Перебування під групою невеликих дерев захищає вас від блискавки.
- Тримаючись подалі від стежки, ви вбережете себе від падаючих гілок або води.
- Укриття допомагає вам залишатися сухими та теплими, щоб ви не хворіли.

Технологічні та промислові катастрофи в контексті сценарію лісової катастрофи: навички виживання на самоті

- Коли ви самі в лісі, ви можете відчувати себе далеко від небезпек, спричинених людиною. Але деякі техногенні чи промислові катастрофи все одно можуть досягти вас — навіть у віддаленій природі. Ці події можуть початися далеко, але їхні наслідки можуть раптово проявитися в лісі.
- Наприклад, якщо хімічна вантажівка розіб'ється поблизу лісової дороги, з неї може витікати небезпечний газ або паливо. Ви можете відчути дивний запах, запаморочення або біль у очах. Немає нікого, хто б вас попередив — ви повинні вирішити, що робити. Прорив дамби може спричинити швидке та небезпечне затоплення лісових районів. Втрачені або скинуті радіоактивні об'єкти можуть виглядати нешкідливими, але є дуже небезпечними.

Хімічні аварії

Навіть у лісах хімікати можуть становити загрозу. Вантажівки або трубопроводи можуть проїжджати поруч, і аварії можуть траплятися без попередження.

Що може статися?

- Вантажівка розбивається та виливає паливо або хімікати
- Витік газу з трубопроводу поблизу
- Незаконне скидання відходів поблизу лісових доріг

Чому це небезпечно?

- Деякі хімічні речовини мають сильний запах, інші — ні, але обидві можуть бути токсичними
- Вдихання парів може спричинити головний біль, запаморочення або навіть втрату свідомості
- Дотик до хімічної зони або ходіння по ній може спричинити опіки або отруєння

Знайте ознаки: незвичайні запахи, дивний туман або імла, мертві рослини або тварини, раптові симптоми здоров'я

Рисунок 5. Зустріч у токсичному лісі (згенеровано за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Хімічні аварії

Що робити, якщо ви підозрюєте хімічну аварію в лісі?

- Негайно зупинись!

Не підходьте ближче, якщо відчуваєте дивний запах, бачите туман або відчуваєте нудоту. Наближення може призвести до вдихання токсичного газу або потрапляння в небезпечну рідину.

- Повернися та швидко покинь цю територію!

Рухайтесь тим самим шляхом, яким ви прийшли — хімікати можуть поширитися попереду. Ви вже знаєте, що цей шлях безпечний; не ризикуйте, потрапляючи в невідомі місця.

- Закрийте ніс і рот!

Використовуйте тканину, шарф або частину сорочки. Це забезпечує базовий захист від вдихання парів, якщо вам доведеться проходити поруч.

- Нічого не чіпай!

Уникайте незвичайних рідин, піни або бочок.

Деякі хімічні речовини можуть обпикати шкіру або потрапляти в організм через дотик.

- Виходьте на свіже повітря!

Рухайтесь вгору, якщо можливо, оскільки гази часто залишаються низькими. Свіже повітря допомагає легше дихати та зменшує симптоми.

- Зверніть увагу на попереджувальні знаки!

Незвичайні запахи, мертві тварини, рослини, що коричневіють — пам'ятайте про це місце. Повідомте пізніше, коли буде безпечно. Ви допомагаєте іншим уникнути небезпеки.

Прорив дамби

- Коли дамба проривається, величезна кількість води одночасно викидається на поверхню, стрімко хлинучи через річки, долини та ліси вниз.
- Якщо ви самі в лісі, прорив дамби є надзвичайно небезпечним. Вода рухається дуже швидко і може захопити з собою дерева, каміння та уламки. Ви можете не отримати жодного попередження у віддалених районах, а також може не бути мобільного сигналу чи часу на втечу, коли повінь наближається. Шум стрімкої води може бути єдиною ознакою, поки не стало надто пізно.
- Навіть якщо ви далеко від греблі, паводкова вода може досягти вашого місцезнаходження за лічені хвилини. Стежки, мости та дороги можуть зникнути. Якщо ви знаходитесь у долині, сухому руслі струмка або низині, ви опиняєтеся безпосередньо на шляху небезпеки. Бути самотнім означає, що ви повинні швидко реагувати та приймати розумні рішення без сторонньої допомоги.

Рисунок 6. Втеча від лісової повені (згенеровано за допомогою штучного інтелекту Е. Шиліною через Sora)

Прорив дамби

Що робити, якщо ви самі в лісі та підозрюєте прорив дамби або стали жертвою повені?

- Уникайте пішохідних мостів або нестабільних схилів!
Вони можуть руйнуватися під тиском або сповзати через насичений водою ґрунт.
- Прислухайтеся до незвичайних звуків!
Раптовий гуркіт або тріск може бути ранньою ознакою виходу води — негайно рухайтесь вгору.
- Використовуйте природний рельєф як буфер!
Велике каміння, дерева або густі кореневі системи іноді можуть зменшити вплив потоку або забезпечити короткочасне укриття, якщо втеча неможлива.

- Негайно піднімайся на вищу місцевість!
Повені від проривів дамб поширюються швидко та непередбачувано. Чим вище ви знаходитесь, тим безпечніше ви. Уникайте долин та русел річок.
- Не йдіть за течією річки та не намагайтеся випередити воду! Вода тече швидше, ніж ви можете пересуватися пішки. Рухайтесь перпендикулярно від джерела води, а не за течією.
- Закріпіть свій рюкзак та рухайтесь без нічого!
Залиште несуттєві речі. Залиште лише воду, навігаційні інструменти та предмети першої необхідності, що зігрівають, щоб залишатися мобільним.

Втрачені або скинуті радіоактивні об'єкти

- У деяких частинах Європи, особливо поблизу колишніх промислових об'єктів, покинутих військових зон або старих медичних закладів, радіоактивні матеріали могли бути незаконно скинуті або втрачені десятиліття тому. Вони можуть досі існувати в лісах, заховані під листям або сміттям.
- Які ознаки можуть допомогти вам помітити небезпеку?
- Ділянка, де рослини неприродним чином гинуть, трава вигоріла або відсутні комахи
- Мертві тварини або птахи поблизу металевих уламків
- Раптове запаморочення, нудота або відчуття металевого присмаку без видимої причини
- Гудіння, гул або незвичайне нагрівання від металевих предметів

Рисунок 7. Лісова радіація (згенерована за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Втрачені або скинуті радіоактивні об'єкти

Що робити, якщо ви виявили підозрілий об'єкт (можливо, радіоактивний) на самоті в лісі?

- Не торкайтеся та не відкривайте предмет!

Це може бути небезпечно, навіть якщо виглядає нешкідливим. Радіація не має ні запаху, ні кольору, але може завдати серйозної шкоди вашому здоров'ю.

- Відійдіть повільно та спокійно!

Дотримуйтесь дистанції — ризик радіації зменшується, чим далі ви знаходитесь. Щонайменше 30–50 метрів безпечніше. Уникайте бігу, щоб уникнути падінь або паніки.

- Не вдихайте пил або дим поблизу об'єкта!

Якщо об'єкт протікає, уникайте ділянки з підвітряного боку. Не стійте близько до нього та не сидіть поруч із ним. Радіоактивні частинки можуть поширюватися повітрям або ґрунтом.

- Позначте місце, якщо можливо!

Використовуйте природні маркери (камені, палиці, видимі знаки) — щоб правоохоронці могли знайти це пізніше.

- Не розбивайте табір, не їжте та не пийте поблизу!

Радіація може забруднити їжу, воду або одяг. Виберіть новий маршрут або безпечну зону подалі від об'єкта.

- Повідомте про місцезнаходження, коли досягнете сигналу мобільного зв'язку!

112 – це номер екстреної допомоги ЄС.

Чому це важливо?

Навіть невеликі радіоактивні предмети (втрачене обладнання, старі військові чи промислові контейнери) можуть спричинити опіки, хвороби або довгострокову шкоду здоров'ю. Швидка реакція, дистанція та збереження спокою можуть захистити ваше життя.

Зупиніться та поміркуйте

Сценарій розливу хімічних речовин

Під час прогулянки на самоті біля лісової дороги ви помічаєте перевернуту вантажівку. Поруч немає водія. У повітрі висить дивно пахнучий туман, з машини витікає рідина. Деякі рослини поблизу здаються зів'ялими, а поруч нерухомо лежить білка.

Як би ви відреагували в цій ситуації?

Які кроки ви б зробили — і чому?

Рисунок 8. Перевернута вантажівка та туман (згенеровано за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Зупиніться та поміркуйте

Токсичні хімічні речовини можуть спричинити отруєння через контакт зі шкірою, вдихання або дотик. Швидкі дії, дотримання дистанції та сповіщення фахівців – це найбезпечніший та єдиний відповідальний вибір, коли ви перебуваєте на самоті в лісі.

Чому деякі варіанти можуть бути небезпечними або неефективними?

- Наближення до транспортного засобу або дотик до рідини може призвести до отруєння, хімічних опіків або проблем з диханням.
- Перебування поблизу збільшує вплив токсичних парів, які можуть бути невидимими, але є смертельними.
- Спроба допомогти без належного захисту наражає ваше життя на серйозну небезпеку.

Яка дія відображає найкращу практику?

- Відійдіть щонайменше на 100–200 метрів, вгору по схилу та проти вітру.
- Прикрийте рот і ніс.
- Зателефонуйте до екстрених служб та надайте точне місцезнаходження та опис.
- Не повертайтеся, доки влада не підтвердить безпеку.

Що скажуть надійні джерела?

- Агентства цивільного захисту та хімічної безпеки ЄС рекомендують триматися подалі, рухатися проти вітру та телефонувати за номером 112.
- Візуальні ознаки, такі як туман, мертві тварини або зів'ялі рослини, вказують на токсичний вплив.
- Лише навчений персонал у захисному спорядженні повинен займатися такими інцидентами.

Біологічні та медичні катастрофи в контексті сценарію лісової катастрофи на самоті

Коли ви самі в лісі, біологічні та пов'язані зі здоров'ям ризики можуть швидко стати критичними. Без доступу до медичної допомоги навіть незначні проблеми можуть перерости в серйозні надзвичайні ситуації, і виживання може залежати від вашої здатності запобігти їм або відреагувати на них.

- Наприклад, забруднена їжа — чи то зіпсовані продукти, чи то токсичні дикорослі рослини та гриби — може викликати блювоту, лихоманку або запаморочення. Окремо це може призвести до зневоднення або сплутаності свідомості, що ускладнює безпечні дії або звернення за допомогою.
- Неочищена вода з річок, ставків або калюж може виглядати чистою, але може містити паразитів, бактерії або відходи життєдіяльності тварин. Вживання неочищеної води може спричинити діарею та сильну слабкість, що ще більше збільшує небезпеку виживання.
- Навіть незначні рани чи укуси комах можуть стати небезпечними, якщо їх не лікувати належним чином. Бруд та бактерії можуть спричинити болісні інфекції, набряк або лихоманку, ускладнюючи ходьбу або погіршуючи прийняття рішень у віддаленій місцевості.

Небезпечна вода

Ніколи не довіряйте воді лише тому, що вона виглядає чистою!

Знання того, як обробляти небезпечну воду або уникати її, може врятувати вам життя.

Коли ви самі в дикій природі, вода є важливою, але не вся вода безпечна для пиття. Навіть чиста, холодна вода в потоці може нести невидиму небезпеку.

- Бактерії та паразити, такі як лямблії або кишкова паличка, можуть бути присутніми в екскрементах тварин або розкладанні поблизу.

Вживання неочищеної води може швидко призвести до діареї, блювоти та сильного зневоднення.

- Хімічне забруднення від прилеглих доріг, полів або старих звалищ може забруднювати воду шкідливими речовинами.

Ці токсини не мають ні запаху, ні смаку, але можуть пошкодити ваші органи та швидко послабити ваш організм.

- Після штормів або повеней вода з джерел може змішуватися зі стічними водами, ґрунтом або мертвими тваринами.

Це збільшує ризик зараження, навіть якщо вода виглядає чистою.

На самоті у вас немає медичної допомоги.

Рисунок 9. Вагання через забруднений потік
(ШІ створено через Sora)

Небезпечна вода

- Шукайте чисту, рухому воду – у воді, що тече першою течією, менше ймовірно, будуть бактерії, паразити чи токсини.

Найбезпечніше використовувати струмки, джерела або воду, що стікає з каміння. Уникайте стоячих ставків, калюж або води поблизу доріг, тварин або відходів.

- Викопайте фільтраційну криницю у вологому ґрунті – безпечніше, ніж поверхнева вода – фільтрується ґрунтом

У сухих руслах струмків або поблизу густих зелених рослин копайте на глибину 30–50 см. Зачекайте, поки просочиться вода, по можливості профільтруйте тканиною.

- Ранньою весною постукайте по березі або клену – сік дерев чистий, зволожує та багатий на поживні речовини.

Зламайте гілочку або зробіть неглибокий надріз на корі — сік капатиме. Пийте безпосередньо або збирайте в контейнер.

- Збирайте дощову воду, коли це можливо — дощову воду зазвичай безпечно пити без кип'ятіння.

Використовуйте куртку, листя, брезент або навіть плоску кору, щоб зібрати та відвести воду. Дайте їй стекти кілька секунд, перш ніж збирати (щоб очистити поверхню).

- Взимку: розтопіть сніг перед тим, як пити – холодний шок та зневоднення небезпечні

Покладіть сніг у пляшку або пакет всередині куртки, щоб він повільно танув. Ніколи не їжте велику кількість снігу безпосередньо — він швидко знижує температуру тіла.

- Пийте невеликими ковтками повільно, не все одразу – занадто швидке вживання може призвести до блювоти та втрати рідини

Пийте кожні 10–15 хвилин, якщо у вас сильне зневоднення.

- Використовуйте конденсаційні та сонячні перегінні апарати, якщо ви застрягли – це корисно в посушливих регіонах або для тривалішого виживання.

Викопайте яму, додайте свіже листя, накрийте плівкою та покладіть камінь у центр. Конденсат капатиме в чашку.

Забруднена їжа

- У сценарії виживання під час лісової катастрофи у вас може бути мінімальні запаси їжі або ви можете покладатися на те, що знайдете навколо. Але зіпсована, гнила або забруднена їжа може стати прихованою загрозою. Без належного зберігання в їжі можуть швидко розвинутися небезпечні бактерії, такі як кишкова паличка або сальмонела. Лісові ягоди, гриби або коріння можуть виглядати їстівними, але можуть бути токсичними або навіть смертельними, якщо їх неправильно ідентифікувати. Навіть невелика кількість зіпсованої або отруйної їжі може викликати серйозні симптоми, такі як нудота, блювота, запаморочення або сплутаність свідомості, які можуть бути небезпечними для життя, якщо ви самі і далеко від допомоги.
- Комахи, висока вологість і теплі температури в лісовому середовищі прискорюють псування продуктів. Ознаки можуть бути не завжди очевидними. Якщо ви їсте небезпечну їжу, перебуваючи в ізоляції, ви можете стати занадто слабкими або хворими, щоб рухатися, кликати на допомогу або захищати себе, що робить забруднену їжу однією з найбільш недооцінених небезпек для виживання.

Рисунок 10. Загадка моторошного лісу (згенерована за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Забруднена їжа

Їсти в дикій природі може бути ризиковано — деякі рослини, ягоди або зіпсована їжа можуть здаватися їстівними, але викликати серйозне отруєння, особливо коли ви на самоті та далеко від сторонньої допомоги.

Як уникнути отруєння

- Ніколи не їжте нічого, що ви не можете ідентифікувати! Навіть звичайні на вигляд ягоди чи гриби можуть бути смертельними. Багато отруйних рослин імітують їстівні. Якщо птахи чи комахи уникають цього, вам теж варто! Тварини часто уникають отруйної їжі.
- Уникайте рослин з яскравими кольорами, молочним соком або сильним запахом! Це часто природні попереджувальні знаки про токсини.
- Не їжте гниючу або заражену комахами їжу, навіть якщо вона колись була безпечною! У теплих лісових умовах такі бактерії, як кишкова паличка або сальмонела, швидко розмножуються та можуть спричиняти сильні симптоми.
- Якщо можливо, варіть, сушіть або готуйте дикорослі продукти! Тепло вбиває багатьох паразитів і бактерій. Навіть деякі злегка отруйні рослини стають безпечнішими після варіння.

Що робити, якщо отруївся і залишився один?

- Припиніть їсти та негайно виплюньте залишки
- Прополощіть рот чистою водою (не ковтайте)
- Не викликайте блювоту, якщо ви не навчені цього — це може завдати більше шкоди
- Ляжте в безпечному, затіненому місці, щоб уникнути травм від падіння
- Пийте невеликі порції чистої води, щоб підтримувати водний баланс і повільно виводити токсини
- Зберігайте енергію та зігрівайтесь — вашому організму потрібна сила для боротьби з токсинами
- Позначте їжу, яку ви з'їли, та місце, де вона потрапила, на випадок, якщо прибуде рятувальна служба або симптоми повернуться пізніше.

Укуси комах та незначні рани

Без належного догляду інфекція або набряк можуть перешкодити вам ходити, ясно мислити або дістатися до безпечного місця, що робить профілактику та раннє лікування абсолютно критично важливими.

Негайно очищуйте рани – інфекція швидко поширюється у вологому лісі

- Змийте чистою проточною водою або зібраною дощовою водою — уникайте болотистої або застійної води
- Якщо немає чистої води, можна використовувати березовий сік або подрібнену соснову хвою (м'який антисептик)
- Використовуйте м'який мох або чисту тканину, щоб обережно витерти бруд з рани
- Уникайте використання брудних рук — по можливості спочатку вимийте їх

Герметизуйте та захистіть рану – запобігайте потраплянню бактерій та комах

- Накрийте чистим мохом, внутрішньою корою дерева або сухим листям, обгорнутим рослинними волокнами або смужками чистого одягу
- Уникайте пластику (якщо його знайдете), окрім випадків, коли він чистий — він утримує вологу та тепло
- Змініть покриття, якщо воно стане вологим, брудним або

почне пахнути.

При укусах комах – зменшує набряк та запобігає розчісуванню

- Прикладіть до місця укусу прохолодний річковий камінь, шар грязі або жований лист подорожника
- Якщо набряк сильний, відпочиньте та охолодіть уражену ділянку — не ходіть, якщо набрякає стопа/нога
- Уникайте розчісування — це може пошкодити шкіру та спричинити інфекцію

Перевірка тіла – особливо стоп, щиколоток, рук та пахв

- Зверніть увагу на: червоні смуги, тепло, гній або біль — ознаки інфекції
- Кліщі: пальцями або очищеним лезом ножа повільно потягніть, не скручуючи
- Дезінфікуйте сосновим соком, золою або спиртом (якщо знайдено у спорядженні або покинутих таборах)

Зупиніться та поміркуйте

Не все чисте, що зрозуміло

Ви вже кілька годин гуляєте самі лісом. Ви відчуваєте спрагу, запаморочення і починаєте втрачати сили. Ви натрапляєте на прозорий струмок. Він виглядає чистим, свіжим і холодним. Ви знаєте, що до будь-якої допомоги ви за кілька годин — і ви нічого не пили цілий день. У вас немає з собою жодних очисних таблеток чи фільтрів.

Що б ви зробили в цій ситуації?

- Випити воду одразу? — Вам потрібна гідратація більше за все.
- Спробуйте процідити воду через тканину або мох і дати їй настоятися перед тим, як пити?
- Шукайте альтернативні природні ознаки безпечних джерел води (наприклад, рослини або сік дерев).
- Продовжувати йти в надії знайти бутильовану воду чи безпечніше джерело?

Рисунок 12. Лісова самотність (згенерована за допомогою штучного інтелекту через Sora)

Зупиніться та поміркуйте

Яка найбезпечніша дія, коли вода виглядає чистою, але може бути небезпечною?

- Пити воду негайно може бути небезпечно.

Навіть кристалево чиста вода може містити бактерії, паразитів або хімічні забруднювачі, які можуть спричинити діарею, блювоту або зневоднення, що може бути смертельним, якщо ви самі. Якщо ваше життя не перебуває під безпосередньою загрозою, уникайте вживання неочищеної води.

- Фільтрування через тканину або мох краще, ніж нічого — це видаляє видимі залишки, але не вбиває мікроби.

Якщо кип'ятіння або очищення неможливі, давання води відстоятися може дозволити деяким частинкам осісти, але патогени залишаться. Якщо ви відчуваєте відчай, пийте невеликими ковтками та уважно стежте за своїм організмом на наявність симптомів.

- Природні індикатори безпечнішої води (такі як роса, дощова вода, стебла рослин або сік дерев) можуть допомогти — хоча й обмежено, вони можуть запропонувати чистіші джерела гідратації без високого ризику зараження патогенами.
- Продовження ходьби годинами в пошуках кращої води може призвести до сильного зневоднення, запаморочення або колапсу. Якщо ви вже виснажені, залишатися на місці та використовувати основні методи фільтрації або збирати росу може бути безпечнішим, ніж перенапруження.

Найкраща практика:

Якщо ви не можете кип'ятити або очищати воду, процідіть її через тканину, дайте їй настоятися та пийте обережно невеликими кількостями, шукаючи природні джерела з низьким рівнем ризику (наприклад, дощ, роса або коріння дерев). Гідратація є критично важливою, але мінімізуйте ризик, а не лише спрагу.

Надихаючі дії та взірці для наслідування

Герої рятувальників Латвії: Helper Latvia

Рисунок 13. Пошукова собака-упряжка від Helper Latvia (скріншот з TV3.lv)

У листопаді 2023 року Лайла та Гунтіс Скроделіс, засновники волонтерської групи Helper Latvia, були удостоєні національної нагороди «Latvijas Lepnums» («Гордість Латвії») за їхню роботу з пошуку зниклих безвісти людей у лісовій та сільській місцевості за допомогою дресированих собак. З 2020 року їхня команда взяла участь у 40 пошукових операціях та знайшла понад 20 зниклих безвісти осіб. Посилання на їхню історію: <https://tv3.lv/latvijas-lepnums/latvijas-lepnums-laila-un-guntis-skrodeli-brivpratigie-pazudusu-cilveku-meklesana-ar-suniem/>

По всій Європі подібні волонтерські рятувальні організації існують майже в кожній країні. Вам не потрібно бути професіоналом, щоб приєднатися. Ви можете взяти участь у навчанні з надання першої допомоги, майстер-класах з виживання або курсах кінології — навичках, які одного дня можуть врятувати чиєсь життя... або ваше власне.

Більше для дослідження

1. Принципи та досвід управління ландшафтами, лісами та лісовими масивами для забезпечення безпеки та стійкості в Європі

Звіт містить огляд існуючих наземних заходів запобігання лісовим пожежам та передового досвіду, а також демонструє передовий досвід, який може врятувати життя.

2. Навички виживання будь-де – канал Youtube

Демонструє життєві навички та вміння, такі як пошук їжі для життя та навички виживання в лісі.

3. EFFIS – Європейська система інформації про лісові пожежі

Щорічні звіти про лісові пожежі в Європі, звіти про дослідження лісових пожеж, інформація в режимі реального часу та історична інформація про лісові пожежі та режими лісових пожеж у європейському, близькосхідному та північноафриканському регіонах.

4. Серія про хімічні аварії

Серія про хімічні аварії охоплює такі теми, як показники ефективності безпеки, запобігання аваріям, готовність до аварій та реагування на аварії.

Джерела

- Цивільний захист. (н.д.). Відділення Червоного Хреста ЄС. <https://redcross.eu/themes/civil-protection>
- EFFIS – приблизно (н.д.). <https://forest-fire.emergency.copernicus.eu/about-effis>
- EFFIS – Дослідження, що стосуються лісів. (н.д.). <https://forest-fire.emergency.copernicus.eu/reports-and-publications/forest-focus-studies>
- Стратегія ЄС щодо забезпечення готовності до стихійних лих щодо запобігання та реагування на нові загрози та кризи. (2025, 26 березня). Європейські операції з цивільного захисту та гуманітарної допомоги. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-preparedness-union-strategy-prevent-and-react-emerging-threats-and-crises-2025-03-26_en
- ЛІС ЄВРОПИ. (2 вересня 2024 р.). Стан лісів Європи - ЛІС ЄВРОПИ. ЛІС ЄВРОПИ - Міністерська конференція з питань захисту лісів у Європі. <https://foresteurope.org/state-of-europes-forests/>
- Ліси, лісівництво та лісозаготівля. (н.д.). https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Forests,_forestry_and_logging#SE_MAIN_TT
- Фрімен, М. (18 квітня 2019 р.). Пошук води в дикій природі. Журнал «Скаутинг». https://scoutingmagazine.org/2019/04/finding-water-in-the-wilderness/?utm_
- Керівні принципи ОЕСР щодо запобігання хімічним аваріям, готовності до них та реагування на них – третє видання. (н.д.). https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guiding-principles-for-chemical-accident-prevention-preparedness-and-response-third-edition_162756bf-en.html
- Onetigris, I. (5 січня 2019 р.). ЯК ВИЖИТИ ПІД ЧАС ЛІСОВОЇ ПОЖЕЖІ. OneTigris Camping. <https://camping.onetigris.com/blogs/news/how-to-survive-a-forest-fire>
- Бюро публікацій Європейського Союзу. (2021). Запобігання лісовим пожежам на суші: принципи та досвід управління ландшафтами, лісами та лісовими масивами для безпеки та стійкості в Європі. Бюро публікацій ЄС. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4e6cc1f1-8b8a-11eb-b85c-01aa75ed71a1>
- Бюро публікацій Європейського Союзу. (2021b). Запобігання лісовим пожежам на суші: принципи та досвід управління ландшафтами, лісами та лісовими масивами для безпеки та стійкості в Європі. Бюро публікацій ЄС. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4e6cc1f1-8b8a-11eb-b85c-01aa75ed71a1>

Джерела

- Бюро публікацій Європейського Союзу. (2024). Історії успіху: проекти з запобігання та готовності, що підтримуються Механізмом цивільного захисту Союзу: дізнайтеся більше про нещодавні проекти та про те, як вони принесли користь UCPM, включаючи інноваційні інструменти та рішення для управління ризиками стихійних лих. Бюро публікацій ЄС. https://op.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/3e6a03dc-b6ac-11ef-91ed-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=99333&WT.ria_f=8495&WT.ria_ev=search&WT.URL=https%3A%2F%2Fcivil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu%2F
- Ранкін, Дж. (11 червня 2025 р.). Кошти на боротьбу з лісовими пожежами в Європі розподілені неналежним чином, зазначає наглядовий орган ЄС. The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2025/jun/11/europe-funds-climate-crisis-forest-fires-watchdog>
- Навички виживання будь-де. (н.д.). YouTube. <https://www.youtube.com/@survivalskillsanywhere>
- Tv3.Lv, & Гоба, А. (2023, 26 листопада). "Latvijas Lepnums" Laila un Guntis Skrodeļi: brīvprātīgie pazudūšu cilvēku meklēšanā ar suniem. tv3.lv. <https://tv3.lv/latvijas-lepnums/latvijas-lepnums-laila-un-guntis-skrodeli-brivpratigie-pazudusu-cilveku-meklesana-ar-suniem/>
- Лісові пожежі: 2023 рік серед найгірших у ЄС за це століття. (10 квітня 2024 року). Спільний дослідницький центр: Науковий центр ЄС. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/wildfires-2023-among-worst-eu-century-2024-04-10_en

Зображення

- Силіна, Е. (2025). Моторошна лісова таємниця [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора. https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1whtkx7fdb8redknz4xq5qr
- Силіна, Е. (2025). Порожня пляшка з водою на лісовій стежці [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора (OpenAI). https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1te2t91f8freg8b6wdanw22
- Силіна, Е. (2025). Втеча від лісової повені [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора. https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1tjbkytfxrvsryzxzj9mnfq
- Силіна, Е. (2025). Лісова самотність і спрага [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора. https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1wv74dvexzt2t65tbdepv67
- Силіна, Е. (2025). Проблема виживання лісів [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора. https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1wmcpraqefq8ftm0cqsyfvwf
- Силіна, Е. (2025). Боротьба за виживання в лісі [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора. https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1wvnn7pf4n8qv7v158aa642
- Силіна, Е. (2025). Перекинута вантажівка та туман [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора. https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1wfgjrjrfrea1ddczgc2ap23
- Силіна, Е. (2025). Людина вагається біля потоку [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора (OpenAI). https://sora.chatgpt.com/g/gen_01k1tgq0w2e7qsqe79e7hneysx
- Силіна, Е. (2025). Червонуватий ліс [зображення, згенероване штучним інтелектом]. Сора. https://sora.chatgpt.com/g/gen_01jt1ra3vcfd39hvf9abct42

ПАРТНЕРСТВО

<https://ied.eu/>

<https://denizli.afad.gov.tr/>

<https://neotalentway.com/>

<https://www.eva93.lv/>

<https://ngo-nfe4y.com.ua/en>

<https://vonhope.is/>

**Навчайтесь з задоволенням з РОЗДІЛОМ 3: ОБІЗНАНІСТЬ ПРО
ЛІСОВІ ЛИХА ТА ВИЖИВАННЯ В ДИКІЙ ПРИРОДІ,
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 18: Навички виживання на самоті в
умовах лісового лиха!**

СЛІДКУЙТЕ ЗА
НАМИ

<https://vetready.eu/>